Les 68 – Antwoorden

Opdracht 1: De Hebreeuwse plaatsnamen, van noord naar zuid:

נהריה	Nahariya	אל בירה	El Bira
עַכּוֹ	Acre (Akko)	רמאללה	Ramallah
כרמיאל	Karmi'el	יריחו	Jericho
קרית אתא	Kiryat Ata (Qiryat Ata)	אשדוד	Asjdod
חיפה	Haifa (Chefah)	יְרוּשָׁלַיִם	Jeruzalem (yeroesjalayim)
נצרת עילית	Natsrat Ilit	בית שמש	Bet Sjemesj
נָצְרַת	Nazareth (Natsrat)	בֵּית לֶחֶם	Bethlehem (Bet Lèchèm)
אום אל־פחם	Um El-Fahm	אַשְׁקְלוֹן	Asjkelon (Asjqelon)
ג'נין	Jenin	קרית גת	Kiryat Gat (Qiryat Gat)
חדרה	Hadera (Chadera)	חֶבְרוֹן	Hebron (Chèvron)
טול כרם	Tul Karem (Tulkarem)	יָם הַמֶּלַח	Yam Hammelach, Zoutzee, Dode Zee
נתניה	Netanya	בית לאהיה	Beit Lahiya
שְׁכֶם	Nablus/Sichem (sjᵉchèm)	עַזָּה	Gaza {aza}
כפר סבא	Kfar Saba	יִשְׂרָאֵל	Israël (Yisra'el)
רעננה	Ra'anana	דיראל־בלח	Deir El-Balah
הודהשרון	Hod Ha-Sjaron	רהט	Rahat
תל אביב יפו	Tel Aviv-Jafo	ח׳אן יונס	Khan Yunis (Chan Yoenis)
ראשון לציון	Risjon LeTsiyon	רפיח	Rafa (Rafi'ach)
רחובות	Rechovot (Rekhovot)	בְּאֵר שֶׁבַע	Be'er Sjeva
מודיעין-מכבים-רעות	Modi'in-Maccabim-Re'ut		

Opdracht 2: Vervoeg het werkwoord חִיפֵּשׂ {chipes} {pi'el] Zoeken

Persoon	*Tegenwoordige tijd*		*Verleden tijd*		*Toekomende tijd*		*Persoon*
Ik (m)	מְחַפֵּשׂ	mᵉchapes	חִפַּשְׂתִּי	chipasti	אֲחַפֵּשׂ	ᵃchapes	אֲנִי
Ik (v)	מְחַפֶּשֶׂת	mᵉchapèsèt	חִפַּשְׂתִּי	chipasti	אֲחַפֵּשׂ	ᵃchapes	אֲנִי
Jij (m)	מְחַפֵּשׂ	mᵉchapes	חִפַּשְׂתָּ	chipastá	תְּחַפֵּשׂ	tᵉchapes	אַתָּה
Jij (v)	מְחַפֶּשֶׂת	mᵉchapèsèt	חִפַּשְׂתְּ	chipast	תְּחַפְּשִׂי	tᵉchap'si	אַתְּ
Hij	מְחַפֵּשׂ	mᵉchapes	חִיפֵּשׂ	chipes	יְחַפֵּשׂ	yᵉchapes	הוּא
Zij	מְחַפֶּשֶׂת	mᵉchapèsèt	חִפְּשָׂה	chip'sáh	תְּחַפֵּשׂ	tᵉchapes	הִיא
Wij (m)	מְחַפְּשִׂים	mᵉchapsim	חִפַּשְׂנוּ	chipasnoe	נְחַפֵּשׂ	nᵉchapes	אֲנַחְנוּ
Wij (v)	מְחַפְּשׂוֹת	mᵉchapsot	חִפַּשְׂנוּ	chipasnoe	נְחַפֵּשׂ	nᵉchapes	אֲנַחְנוּ
Jullie (m)	מְחַפְּשִׂים	mᵉchapsim	חִפַּשְׂתֶּם	chipastèm	תְּחַפְּשׂוּ	tᵉchapsoe	אַתֶּם
Jullie (v)	מְחַפְּשׂוֹת	mᵉchapsot	חִפַּשְׂתֶּן	chipastèn	תְּחַפְּשׂוּ	tᵉchapsoe	אַתֶּן
Zij (m)	מְחַפְּשִׂים	mᵉchapsim	חִפְּשׂוּ	chipsoe	יְחַפְּשׂוּ	yᵉchapsoe	הֵם
Zij (v)	מְחַפְּשׂוֹת	mᵉchapsot	חִפְּשׂוּ	chipsoe	יְחַפְּשׂוּ	yᵉchapsoe	הֵן

Geb. wijs: m: חַפֵּשׂ chapes, v: חַפְּשִׂי chapsi, mv: חַפְּשׂוּ chapsoe, infinitief: לְחַפֵּשׂ lᵉchapes

Opdracht 3: Beluister het bekende liedje Hineh mah tov, klinkertekens, uitspraak en vertaling.

הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים	Hinéh mah tov oemah ná'im	Zie hoe goed en hoe aangenaam
שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד	sjèvèt achim gam yáchad	zitten broers ook samen

'Zie, hoe goed en hoe lieflijk is het, dat broeders ook eensgezind samenwonen' Ps. 133:1 HSV.

Les 69 – Judaica 16 – תַּנָ״ךְ, Tanach, de Joodse Bijbel

De Tanach of Tenach is de Bijbel van het Jodendom. Hij bevat de 39 boeken van het Oude Testament, maar in een andere volgorde, en gecombineerd tot 24 boeken, omdat de tweedelige boeken Samuel, Koningen en Kronieken als één boek worden geteld, evenals de twaalf kleine profeten en de boeken Ezra en Nehemia.

Het woord Tanach is een Hebreeuws acroniem, dat is gevormd uit de eerste letters van de drie delen waaruit de Tanach is opgebouwd: ת {t} van תּוֹרָה Torah, Onderwijs of Wet, נ {n} van נְבִיאִים Nevi'im, Profeten, en כ {ch} van כְּתוּבִים Ketoevim, Geschriften. Om dit woord van drie medeklinkers te kunnen uitspreken zijn klinkers ingevoegd: תַּנָ״ךְ {tanách} of תְּנָ״ךְ {tᵉnach}. De uitspraak van de k-klank aan het begin van het woord ketoevim verandert in een ch-klank, omdat hij in tanach niet aan het begin van een woord staat.

Afbeelding: fragment uit de Leningrad-codex of Codex Leningradensis. Het is het oudste nog bestaande complete handschrift van de masoretische tekst van de Tenach, daterend uit het jaar 1008.

De hoofdindeling van de Tanach

Torah of Pentateuch, het belangrijkste deel van de Tenach

בְּרֵאשִׁית	b^{e}resjit	Genesis, 'in het begin'
שְׁמוֹת	sj^{e}mot	Exodus, 'namen'
וַיִּקְרָא	wayiqra	Leviticus, 'en hij riep'
בַּמִּדְבַּר	bamidbar (b^{e}midbar)	Numeri, 'in de woestijn'
דְּבָרִים	d^{e}várim	Deuteronomium, 'woorden'

De Profeten (Nevi'im) begint met de nieuwe leider Jozua die Mozes opvolgde.

***Vroegere profeten*, נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים** {n^{e}vi'im risjonim}:

יְהוֹשֻׁעַ	y^{e}hosjoe'a	Jozua of Josjua, 'Jaweh redt'; van dezelfde stam is de naam יֵשׁוּעַ, Yesjoea, Jezus, afgeleid.
שׁוֹפְטִים	sjof^{e}tim	Richteren of Rechters (שׁוֹפֵט sjofet (m) Richter, (scheids)rechter)
שְׁמוּאֵל א	sj^{e}moe'el 1	1 Samuel, 'naam Gods'?
שְׁמוּאֵל ב	sj^{e}moe'el 2	2 Samuel
מְלָכִים א	m^{e}láchim 1	1 Koningen
מְלָכִים ב	m^{e}láchim 2	2 Koningen

***Latere profeten*, נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים** {n^{e}vi'im ach^{a}ronim}:

יְשַׁעְיָהוּ	y^{e}sja'yáhoe	Jesaja, 'Jaweh is heil/redding'
יִרְמְיָהוּ	yirm^{e}yáhoe	Jeremia, 'Jahweh sticht'
יְחֶזְקֵאל	y^{e}chèzqel	Ezechiël, 'God is sterk', 'God geeft kracht' (חָזָק cházáq (bn) Sterk)

De twaalf 'kleine profeten' vormen samen één boek(rol):

הוֹשֵׁעַ	hosje'a	Hosea, 'Verlossing'
יוֹאֵל	jo'el	Joël, 'Jahweh is God'
עָמוֹס	ámos	Amos
עֹבַדְיָה	ovadjáh	Obadja, 'Vereerder van Jahweh'
יוֹנָה	yonáh	Jona, 'Duif'
מִיכָה	micháh	Micha, 'Wie is als Jahweh?'
נַחוּם	nachoem	Nahum, 'Trooster'
חֲבַקּוּק	ch^{a}vaqqoeq	Habakuk, 'Omhelzen'? 'Omhelsde'?
צְפַנְיָה	ts^{e}fanyáh	Zefanja, 'Jahweh heeft verborgen/beschermd'
חַגַּי	chaggay	Haggai, 'Feestelijk' ('geboren op een feestdag')
זְכַרְיָה	z^{e}charyáh	Zacharia, 'Jahweh heeft herinnerd' (זָכַר, zie les 49)
מַלְאָכִי	mal'áchi	Maleachi, 'Mijn bode'

De Geschriften (*Ketoevim*) bestaan uit een zeer diverse verzameling van literatuur en bestaat uit 11 boeken. Het bevat alle resterende geschriften van de Tenach, waaronder de vijf feestrollen.

Dichterlijke boeken:

תְּהִלִּים	t^{e}hillim	Psalmen
מִשְׁלֵי	misjle	Spreuken
אִיּוֹב	iyov of yov	Job

***Feestrollen*, מְגִלּוֹת** {m^{e}gillot} of חֲמֵשׁ מְגִלּוֹת {chámesj m^{e}gillot} Vijf rollen:

שִׁיר הַשִּׁירִים	sjir hasjirim	Hooglied, 'lied der liederen', wordt gelezen op Pesach

רוּת	roet	Ruth, 'gezellin', wordt gelezen op Sjavoe'ot/Pinksteren,
אֵיכָה	echáh	Klaagliederen, naar beginwoord 'hoe', wordt gelezen op Tisja be'Av
קֹהֶלֶת	qohèlèt	Prediker, 'iemand die een vergadering bijeenroept', 'iemand die een gemeente toespreekt'; wordt gelezen op Soekot, Loofhuttenfeest
אֶסְתֵר	èster	Esther, wordt gelezen op Poerim

Overige geschriften:

דָּנִיֵּאל	dáni'el	Daniël, 'mijn rechter is God'.
עֶזְרָא	èzrá	Ezra, 'Hulp' (Aramees)
נְחֶמְיָה	n^{e}chèmyáh	Nehemia
דִּבְרֵי הַיָּמִים א	divre hayámim 1	1 Kronieken, 'De Dingen der Dagen'
דִּבְרֵי הַיָּמִים ב	divre hayámim 2	2 Kronieken

De indeling en volgorde van deze groep boeken kan variëren.

Deze volgorde van de Tanach wordt bevestigd door teksten in het Nieuwe Testament:
• *'... geschreven staat in de wet van Mozes en de profeten en de psalmen'*, Lucas 24:44,
• het vergoten bloed *'van Abel, de rechtvaardige, tot het bloed van Zacharias, de zoon van Berechja'*; vermeld in het eerste boek, Genesis 4:8, en in het laatste boek, 2 Kron. 24:20-21.

Enkele bekende vertalingen van de Tanach zijn:
Targoem תַּרְגּוּם {targoem} (m), Vertaling. Dit is de Aramese vertaling of parafraserende uitleg van de Torah, gemaakt in de tweede of derde eeuw. Toen de Joden vanuit Israël in de diaspora (verstrooiing) waren gevoerd, begonnen zij de Hebreeuwse taal kwijt te raken en al snel werd Aramees de gangbare spreektaal. Hij is een belangrijke bron voor de interpretatie van de Bijbel, omdat hij de traditionele Joodse uitleg van de Schriften in die periode weergeeft.
Septuaginta. תַּרְגּוּם הַשִּׁבְעִים {targoem hasjivim} Vertaling van de Zeventig, oftewel Septuaginta of LXX, de Griekse vertaling, 2 eeuwen BCE gemaakt ten behoeve van de Grieks sprekende Joodse gemeente in Alexandrië, Egypte. Dit was de Bijbel die de apostelen en de eerste Christelijke gemeenten gebruikten.

In het christendom wordt de Tanach beschouwd als het Oude Verbond. Het Nieuwe Testament wordt in het Hebreeuws הַבְּרִית הַחֲדָשָׁה {habb^{e}rit hach^{a}dásjáh} het Nieuwe Verbond genoemd
Naast de Tanach kent het Jodendom de Talmoed, die ook wetten en verhalen bevat, zie les 73.

Psalmen
De benaming תְּהִלִּים {t^{e}hilim} betekent lofprijzingen, want met de psalmen prijzen en verheerlijken we God. Van dezelfde wortel הלל {hillel} komt het woord Halleluja. Het woord מִזְמוֹר {mizmor} (m) betekent gezang, psalm, lied, en komt voor in de aanhef van 57 psalmen. Het woord psalm is afgeleid van het Griekse *psalmos*, een lied met instrumentale begeleiding. De 150 psalmen zijn oorspronkelijk verdeeld in vijf boeken, die elk afsluiten met een lofprijzing.

Woordenschat

בְּרִית	brit (v)	Verbond, verdrag
גִּבּוֹר, גִּיבּוֹר	gibor (m)	Held
גִּבּוֹרִי, גִּיבּוֹרִי	gibori (bn)	Heldhaftig
גְּבוּרָה	g^{e}voeráh (v)	(Helden)moed, heldhaftigheid
הִלֵּל	hillel [pi'el]	Loven, prijzen
הַלֵּל	hallel (m)	Lofzang
הַלְלוּיָהּ	hal^{e}loeyáh	Halleluja
	Hierin is יָהּ *een naam van God, dus 'Godlof' of 'Prijst God'.*	
חָדָשׁ, חֲדָשָׁה	chádásj, ch^{a}dásjáh (bn m, v)	Nieuw, vers
חָזָק	cházáq (bn)	Sterk, krachtig
כִּנּוֹר, כִּינּוֹר	kinnor (m)	Viool, lier
כִּנֶּרֶת	kinnèrèt	Het (liervormige) Meer van Galilea
מְגִלָּה, מְגִילָּה	megilláh (v)	Rol, boekrol, rol perkament מְגִילוֹת m^{e}gillot
מָחוֹל	máchol (m)	Dans

מִנִּים	minnim	Snaarinstrumenten (verouderd)
נָבִיא	návi (m)	Profeet נְבִיאִים n^{e}vi'im
נֵבֶל	nevèl (m)	Harp
נָשַׁם	násjam [pa'al]	Ademen
נְשָׁמָה	n^{e}sjámáh (v)	Ziel, geest, levensadem, 'nesjomme'
עֻגָב, עוּגָב	oegáv (m)	(Pan)fluit (oud), orgel (nieuw)
עֹז, עוֹז, עֻז...	oz, oez... (m)	Macht, kracht, moed (oez met achtervoegsel)
צִלְצֵל	tzil'tzel [pi'el]	Klinken, klingelen, luiden; iemand opbellen
צִלְצוּל	tzil'tzoel (m)	Geklingel, klank, rinkelen, rinkelend instrument, cimbaal
קֹדֶשׁ, קוֹדֶשׁ	qodèsj (m)	Heiligheid, heiligdom
רֹב, רוֹב	rov (m)	Meerderheid; heel veel
רָקִיעַ	ráqia (m)	Uitspansel, hemel
שָׂמַע	sjáma [pa'al]	Horen; hoorbaar (luid?)
תְּהִלָּה, תְּהִילָּה	t^{e}hilláh (v)	Lof, loflied, psalm תְּהִלִּים t^{e}hillim
תֹּף, תוֹף	tof (m)	Trommel, tamboerijn
תָּקַע	táqa [pa'al]	Blazen (trompet, sjofar); insteken
תַּרְגּוּם	targoem (m)	Vertaling
תְּרוּעָה	t^{e}roe'áh (v)	Gejubel; een van de klanken van de sjofar (zie les 53)

Opdracht 1: Het werkwoord Loven, Prijzen הִלֵּל {hillel} [pi'el] is in onbruik geraakt en komt alleen in Bijbelse teksten voor. We gaan het niet leren. Van belang zijn alleen:
Gebiedende wijs: m: הַלֵּל hallel, v: הַלְּלִי hall^{e}li, meervoud: הַלְלוּ hall^{e}loe, infinitief: לְהַלֵּל l^{e}halel

Opdracht 2: Psalm 150. Beluister de gezongen psalm 150 www.youtube.com/watch?v=XOdVu0gUB1Q, noteer de uitspraak en de vertaling (waarbij de video een handje helpt – maar vertrouw niet te veel op die vertaling. Bestond er in oude tijden al een orgel?).

א הַלְלוּ-יָהּ .....

הַלְלוּ-אֵל בְּקָדְשׁוֹ; .....

הַלְלוּהוּ, בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ. .....

ב הַלְלוּהוּ בִּגְבוּרֹתָיו .....

הַלְלוּהוּ, כְּרֹב גֻּדְלוֹ. .....

ג הַלְלוּהוּ, בְּתֵקַע שׁוֹפָר .....

הַלְלוּהוּ, בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר. .....

ד הַלְלוּהוּ, בְּתֹף וּמָחוֹל .....

הַלְלוּהוּ, בְּמִנִּים וְעֻגָב. .....

ה הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי-שָׁמַע .....

הַלְלוּהוּ, בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה. .....

ו כֹּל הַנְּשָׁמָה, תְּהַלֵּל יָהּ .....

הַלְלוּ-יָהּ. .....

Bronnen: *Algemene Bijbelse Encyclopedie, Servire; nl.wikipedia.org (informatie en afbeelding); mechon-mamre.org; Israel Today magazine; millon.*
Zie ook: *www.youtube.com/watch?v=-1Xu_ZaNzHg, uitspraak van de boeken der Torah; youtu.be/fJum99cB1ts en youtu.be/30ViwDz25m8, betekenis en gebruik van Hallelujah. https://vimeo.com/756854448 Duitse Torahrol die de holocaust overleefde. youtu.be/ooC80PenwbA Schrijven van een boekrol; www.dictionary.co.il/judaism_books_of_the_bible.htm*

Les 69 Extra – Judaica 15 – Tenach Extra

Zo zit de *Biblia Hebraica* in elkaar. De *Biblia Hebraica Kittel* of *Stuttgartensia* bevat de Hebreeuwse grondtekst met tal van aantekeningen over variaties in de tekst, de indeling in parasjot en sidrot, woorden die anders worden uitgesproken dan de tekst aangeeft, enzovoorts.

Deze pagina's, op de volgende bladzijden, zijn gemaakt door Jos Bremer en maakten deel uit van zijn cursus Bijbels Hebreeuws.

Meer over de Hebreeuwse Bijbel: nl.wikipedia.org/wiki/Hebreeuwse_Bijbel;
mechon-mamre.org/p/pt/pt0.htm Hebreeuwse tekst en Engelse vertaling naast elkaar,
www.kerkenisrael.nl/weblinks/hebreeuws.php; www.jmpauw.nl/grondtekst

Dr. Piet van Midden (Universiteit van Tilburg) maakte een mooie serie lessen
webapp.fkt.uvt.nl/bho/plugin_wiki/page/hebreeuws,
Les 10 Accenten, over de uitspraak- en zangtekens in de Tenach,
Les 11, Ketiv en Qeree, over het verschil tussen de gelezen en de gesproken tekst van de Tenach; zie ook Les_27 Extra.

Deze video's sommen de Hebreeuwse namen van de Bijbelboeken op, met (Engelstalig) de betekenis van de namen: www.youtube.com/watch?v=7Z5-AyvsXkE en
www.youtube.com/watch?v=VyGMTcMHcRE
De video www.youtube.com/watch?v=Pk_Ez3130oE spreekt de Hebreeuwse namen van de Bijbelboeken uit.
De video www.youtube.com/watch?v=XOnQSQicAW4 legt het woord Tanach uit, en leert de uitspraak van de Bijbelboeken.

De Godsnaam; Qere en Ketiv
Gods naam יהוה is volgens geleerden een vorm van de derde persoon enkelvoud imperfect (toekomende tijd) van het werkwoord הָיָה {hayah}, met de betekenis 'Hij die is'.

Omdat in de loop der eeuwen de Joden deze naam te heilig vonden om uit te spreken, vervingen zij deze bij het voorlezen uit de boekrollen door het woord אֲדֹנָי Adonay, Mijn Heer. Het kwam wel vaker voor dat een ander woord werd gelezen dan er geschreven staat, bij voorbeeld om een kennelijke schrijffout te corrigeren, zonder de heilige tekst van de Tenach te veranderen. Dit werd dan aangegeven met een cirkeltje boven het betreffende woord en een notitie in de marge van de tekst. Bij de Godsnaam was deze notitie niet nodig, de voorlezer wist dit wel uit zijn hoofd.

Voor deze wijzigingen bij het voorlezen gebruikt men de Aramese termen *q^{e}re* , קְרֵי ([wat is] gelezen) en *k^{e}tiv*, כְּתִיב ([wat is] geschreven).
Toen de Masoreten de Hebreeuwse teksten voorzagen van uitspraak- en zangtekens (zie les 03), noteerden zij bij יהוה de klinkertekens van het woord Adonay (soms van Elohim). Dat leverde een niet-bestaand woord op, dat men in de Christelijke gemeenten als 'Jehovah' uitsprak en als naam van God gebruikte. Je vind het woord nog terug in enkele liederen en in de naam Jehova's Getuigen.

Zie ook de Engelstalige video's van Jeff A. Benner,
The Pronunciation of the name יהוה (YHWH) www.youtube.com/watch?v=wRsbSLU9oFA
This is my Name - יהוה and אהיה (Part 1 of 2) www.youtube.com/watch?v=J84zSeKaDkU
This is my Name - יהוה and אהיה (Part 2 of 2) www.youtube.com/watch?v=51h8ssppxn0

EEN PAGINA UIT DE BIBLIA HEBRAICA STUTTGARTENSIA

De meeste moderne Hebreeuwse Bijbels en Bijbelvertalingen zijn gebaseerd op de Biblia Hebraica Stuttgartensia (afgekort: BHS)

Op deze pagina staat de Hebreeuwse Masoretische tekst van Genesis 11:32 t/m 12:17*. Die tekst is overgenomen uit de Codex Leningradensis B19a uit het jaar 1008. In die tijd kenden de manuscripten echter nog geen hoofdstukindeling en versnummering. Het was aartsbisschop Stephen Langton die de Bijbeltekst toegankelijker maakte door de boeken te verdelen in hoofdstukken en de verzen te nummeren. Een dertiende-eeuws manuscript van de Vulgaat paste deze hoofdstukindeling voor het eerst toe. Deze indeling is overgenomen in de Hebreeuwse Bijbels.

De Masora Parva (Mp; *kleine masora*); opmerkingen in de kantlijn in Aramese afkortingen van Masoreten, overgenomen uit de Codex Leningradensis en kritisch bewerkt (gecompleteerd en constistent gemaakt).

De letter ס (sámeg) hebben de Masoreten in de tekst gezet om een פָּרָשָׁה סְתוּמָה (parasjá s°toemá), *gesloten alinea* aan te geven; de volgende alinea hoort tot hetzelfde onderwerp.

De naam van het boek – Genesis – zoals overgenomen uit de Latijnse vertaling (Vulgaat). Op de naastliggende bladzijde van deze BHS-uitgave staat de Hebreeuwse aanduiding, hier: בראשית (b°resjiét; *in een begin*).

paginanummer

De letter ס (sámeg) staat in de kantlijn en geeft een סֵדֶר (sèdder) aan; hier begint een nieuw liturgisch gedeelte voor de driejaarlijkse lezing van de Tora.
Achter de ס staat tussen blokhaken de letter י (jóód, met een punt erboven), dat aangeeft dat dit de tiende sidra van het boek is.

פרש staat voor פָּרָשָׁה הַשָּׁבוּעַ (parasjá hasjavóéa), *wekelijks gedeelte*; ook voor de jaarlijkse lezing van de Tora begint hier dus een nieuw gedeelte.
De naam van de parsje wordt niet genoemd, maar is het eerste unieke woord in de tekst, in dit geval לֶךְ־לְךָ (lech-l°chá).

De letter פ (pè) is een masoretische toevoeging voor een פָּרָשָׁה פְּתוּחָה (parasjá p°toechá), *open alinea*; de volgende alinea gaat over een nieuw onderwerp.

Voorbeelden Masora[1]:

Deze Mp is לי״ and heeft betrekking op het eerste woord in de tekst waarboven een cirkeltje staat. De Mp wil zeggen: *het woord* אֹתָם (met hen) *komt 37 keer voor in de Tenach.* Mp's wijzen op uitzonderingen; in dit geval komt אתם 535 keer voor, waarvan 37 keer in deze spelling.

Deze Mp is ב[12] en is de tweede opmerking bij voorstaande regel. Hij heeft betrekking op het zinsdeel אֲחֹתִי אָתְּ (*jij (bent) mijn zuster*) omdat het cirkeltje hier tussen deze woorden is geplaatst. De Mp zegt: *dit zinsdeel komt precies 2 keer voor in de Tenach.* De 12 die bij de Mp staat, verwijst naar de Mm 3585 in de voettekst van de pagina. In het boekwerk met de Mm's staan onder Mm 3585 de twee vindplaatsen van אֲחֹתִי אָתְּ in de Tenach (waaronder dus Gen.12:13).

Deze Mp is [12]ב en is de tweede opmerking bij voorstaande regel. Hij heeft betrekking op het zinsdeel אֲחֹתִי אָתְּ (*jij (bent) mijn zuster*) omdat het cirkeltje hier tussen deze woorden is geplaatst.
De Mp zegt: *dit zinsdeel komt precies 2 keer voor in de Tenach*. De 12 die bij de Mp staat, verwijst naar de Mm 3585 in de voettekst van de pagina. In het boekwerk met de Mm's staan onder Mm 3585 de twee vindplaatsen van אֲחֹתִי אָתְּ in de Tenach (waaronder dus Gen.12:13).

Deze Mp is ה מנה בתוה, de tweede op voorstaande regel en geldt voor het woord הַמִּצְרִים (*de Egyptenaren*). Het wil zeggen: *het woord komt vijf keer voor in de Tenach waarvan vier keer in de Tora.*

Enkele andere soorten van mogelijke Mp's (niet op deze pagina uit de BHS): opmerkingen over volledige of onvolledige schrijfwijze, over elders voorkomende varianten voor de spelling van een woord, opmerkingen om aandacht te vestigen op een bepaalde volgorde van woorden en opmerkingen om aan te geven dat het gelezene anders is dan het geschrevene (q[e]rey/k[e]tiev).

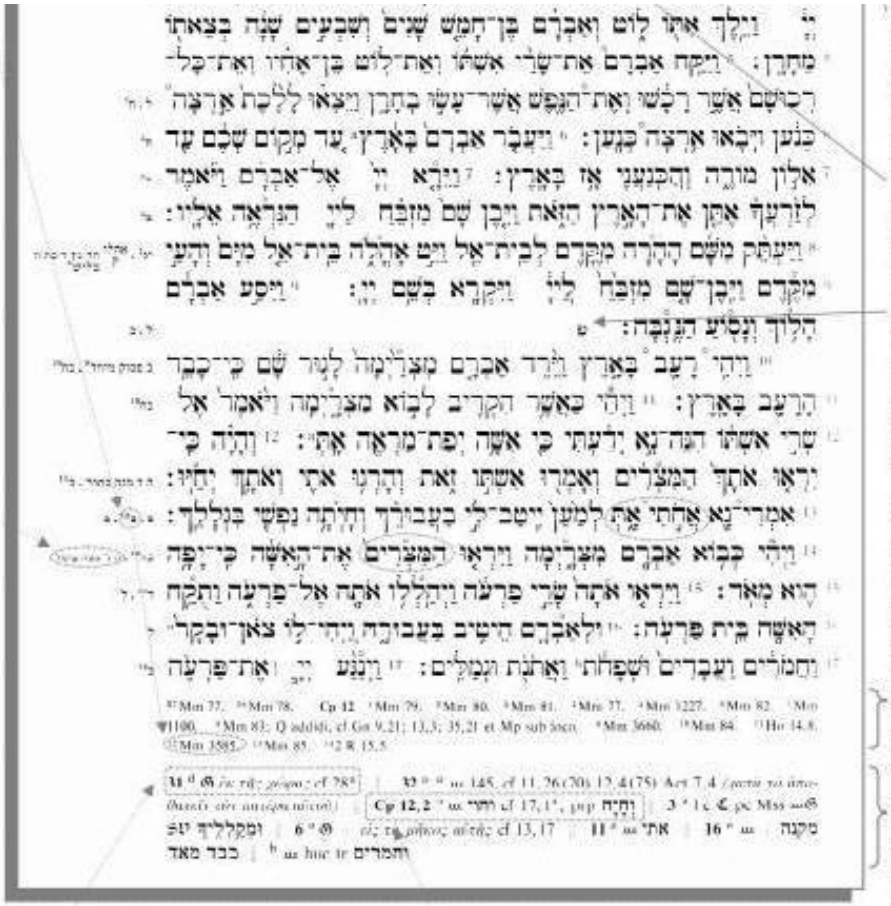

Voorbeelden tekstkritisch[2] notenapparaat:

31 [d] 𝔊 ἐκ τῆς χώρας cf 28[a]
Deze voetnoot gaat over het woord dat in vers 31 (het eerste vers op deze pagina) gemarkeerd is met [d]: מֵאוּר (*uit Ur* [der Chaldeën]). De Griekse Septuagint (aangeduid met 𝔊) heeft hier de (afwijkende) tekst ἐκ τῆς χώρας (*uit het land* [der Chaldeën]) dat in het Hebreeuws מֵאֶרֶץ is. Vergelijk ook (*cf* = confer) vers 28, woord [a] (identieke situatie maar met ander voorzetsel).

Cp 12,2 [a] שׂ יהוי cf 17,1[a]; prp וְהָיֶה
Deze voetnoot gaat over het woord dat in hoofdstuk (Cp = chapter) 12:2, gemarkeerd is met [a]: וְהֵיֵה (qal imp. ms van הָיָה met voegwoord וְ: *en wees*). In het manuscript van de Samaritaanse Pentateuch (aangeduid met שׂ) staan op deze plek de consonanten יהוי. Vergelijk ook (cf = confer) Genesis 17:1, woord [a] (identieke situatie). Op basis hiervan is er voorgesteld (prp = propositum) het woord וְהָיָה (qal perf. 3ms met voegwoord וְ: *en hij was*).

פרש staat voor פָּרָשָׁה הַשָּׁבוּעַ (parasjá hasjavóëa), *wekelijks gedeelte*; ook voor de jaarlijkse lezing van de Tora begint hier dus een nieuw gedeelte.
De naam van de parsje wordt niet genoemd, maar is het eerste unieke woord in de tekst, in dit geval לֶךְ־לְךָ (lech-l[e]chá).

De letter פ (pé) is een masoretische toevoeging voor een פָּרָשָׁה פְּתוּחָה (parasjá p[e]toechá), *open alinea*; de volgende alinea gaat over een nieuw onderwerp.

Verwijzingen naar de Masora Magna (Mm; *grote masora*) die in een apart boekwerk zijn opgenomen; opmerkingen van Masoreten boven en onder de tekst die zijn overgenomen uit de Codex Leningradensis en kritisch bewerkt (gecompleteerd en constistent gemaakt).

Het tekstkritisch notenapparaat waarin afwijkende lezingen uit andere manuscripten en oude vertalingen worden weergegeven.

* De vierletterige Godsnaam in de tekst is hier vervangen door de afkorting יְ֫.

[1] In het boek *The Masorah of Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Page H. Kelley e.a., 1998, staat uitgelegd hoe je deze masora moet interpreteren. Hierin is ook een alfabetisch overzicht opgenomen van de Aramese afkortingen die de masora gebruikt, met uitgebreide uitleg en voorbeelden.
[2] Over tekstkritiek van de Hebreeuwse Bijbel zie bijvoorbeeld het boek *Textual Criticism of the Hebrew Bible*, Emanuel Tov, 2011.